

התמחות מקצועית בתושבע"פ

א. מבוא

ישנם הסבורים שכל תחומי הדעת במקצועות הקודש צריכים להילמד במעורב, כמקצוע אחד הכולל תנ"ך ותושבע"פ ומחשבת ישראל, ולא להפריד ביניהם כפי שהיה מאז ומעולם וכפי שהם נלמדים כיום. לדעתם, כל מקצועות הקודש משולבים זה בזה וההפרדה ביניהם הינה מלאכותית ולא טבעית. "שיטה" זו מכונה בניהם "תורת השילוב" או "תורת החיבור" או שניהם כאחד "תורת החיבור והשילוב", או בקצרה "יהדות".

לא צריך להעמיק יתר על המידה כדי להיווכח שגם מציעי ה"שיטה" מדשדשים באפילה, וגם הם אינם יודעים כיצד עושים זאת. פרט להצעה האומרת שיש ללמד את כל מקצועות הקודש כמקצוע אחד, אין באמתחתם דרך כל שהיא כיצד עושים זאת, ומי הוא המורה המקצועי הזה המסוגל למלא אחר משימה זו שגם להם עדיין אינה ברורה. די בהתבוננות קלה כדי להיווכח שלא רק הדרך אינה סלולה והמורה אינו קיים, גם ההצעה אין בה ממש.

דבר ידוע הוא שהזיקה בין מקצועות הקודש הינה גדולה מאוד וגם בכך אין שום חידוש, שהרי תורה-שבעל-פה היא פירושה של התורה שבכתב ואף פירושה הבלעדי. כ"כ, דבר פשוט הוא, שהבא ללמוד תורה-שבעל-פה, משנה, גמרא ועוד, והנושא או הסוגיה דורשים מן הלומד עיון בפסוקי התורה ובמפרשיהם כדי להבין את הסוגיה הנלמדת, חייב הלומד לעיין ואף ללמוד את פסוקי התורה עם מפרשיהם, כדי לעמוד על הבנת הסוגיה שהרי בלעדי זה לא ידע מאי קאמרי רבנן. הוא הדין הבא ללמוד פרק בתורה עם פירושו של רש"י ומפרשיו השונים, חייב לעיין במקורות התושבע"פ כדי להבין את הדברים על בריים, שהרי פירושו של רש"י מבוסס רובו ככולו על דברי חז"ל במדרשי ההלכה בסוגיות הגמרא ועל מדרשי האגדה, ועיון בהם הוא הכרח מתחייב, ובלעדי זה פעמים רבות ההבנה חלקית ואף חסרה.

גם בתחום הרעיוני, מי שבא ללמוד גמרא או תורה חייב להתייחס להיבט הרעיוני, אם זה נדרש להבנת הסוגיה או הנושא הנלמד, וכן עליו לעיין במקורות עיון מדוקדק כדי להבין את הרעיון המשולב בסוגיה.

דרישה מינימלית זו נדרשת מכל לומד ולומד בין שלומד לעצמו ובין שלומד עם אחרים, ואם אינו עושה כן, הרי שהבנתו לקויה וידיעותיו חסרות. קל וחומר בן בנו של קל וחומר כשמדובר בר"מ או במורה לתורה, לגמרא או למחשבה, שאם אינו עושה כן, לא די בכך שהבנתו שלו לקויה וידיעותיו שלו חסרות, אלא שהוא גם פוגע בתלמידיו ובמוטיבציה שלהם, יוצר בעיניהם תדמית שלילית על כל אחד ממקצועות הקודש ופוגע בסיכוייהם ללמוד בעתיד, להצליח בלימודי הקודש, ולקבוע עיתים לתורה.

הגישה הנוכחית הדוגלת בהוראת כל תחום דעת בפני עצמו, יוצרת את גבולותיו הנכונים והטבעיים, ויוצרת את הזיקה הנכונה בין תחומי הדעת השונים, כאשר הדבר נדרש ומתבקש. שהרי לכל תחום דעת יש מטרות משלו, תכנית לימודים משלו, והדרך הנכונה והראויה להוראת המקצוע ולהשגת מטרותיו. אינה דומה תכנית הלימודים בתלמוד ובתושבע"פ לתכנית הלימודים בתנ"ך הן מבחינת התכנים והן מבחינת הדרישות מן הלומד. גם המטרות המטריאליות שונות בשני המקצועות, אף על פי שחלק גדול מן המטרות החינוכיות זהות בשני תחומי דעת אלה.

מאידך, "הגישה החדשה" מטשטשת את תחומי הדעת השונים, אף אחד מהם אינו ברור ומוגדר, במקום זיקה בין המקצועות יש ערבוביה, ואף המורה אשר אמור ללמד בשיטה זו אין משנתו סדורה לפניו, שהרי במשנה שאינה סדורה עסקין.

גם בלימודי החול הגיעו זה מכבר למסקנה שהלמידה האינטרדיסציפלינארית יותר משהיא משלבת בין התחומים היא מטשטשת אותם, ועל כן הגיעו למסקנה שהוראת המקצוע תהיה הוראה ספיציפית של כל תחום דעת בפני עצמו. זה בולט מאד בלימודי הרפואה, אבל גם בתחומי מדע אחרים, הלמידה מאוד ספיציפית הן באקדמיה והן בעולם המעשה.

במאמרנו, נשתדל להוכיח מן המקורות, שלא רק שמקצוע תלמוד ותושבע"פ הינו תחום דעת שונה מתנ"ך וממחשבת ישראל, אלא גם בתוך תחום הדעת עצמו נדרשת התמחות ספיציפית לכל אחד מנושאי הלימוד. כבר בתקופת התנאים והאמוראים העריכו ואימצו את ההתמחות הספיציפית בכל אחד מנושאי הלימוד בתושבע"פ. היו שהתמחו בדיני ממונות, היו שהתמחו בדיני איסור והיתר, והיו שהתמחו בעניינים אחרים. גם בתוך כל נושא יש נושאי משנה רבים להתמחות, ואכן בנושא "איסור והיתר" היו שהתמחו בדיני טריפות למשל, והיו שהתמחו בדיני בשר בחלב וכדו'.

גם לעניינינו, אם היו מורים מתמחים במסכתות מסדר "נזיקין", ומורים מתמחים במסכתות מסדר "נשים", או מסדר "מועד", או אפילו מורים מתמחים

במסכת אחת בלבד, היינו זוכים להוראה אחרת, ללמידה אחרת ולהתעניינות שונה. ה"ה מורים שהתמחו במיוחד להוראת משנה, או להוראת הלכה, ההוראה שלהם הייתה מקבלת תפנית חדה ויחס שונה מצד התלמידים. ר"מ שהתמחה במסכת "בבא קמא", או במסכת "קידושין" וכדו', ובדרכי הוראה מיוחדות ומגוונות לאותה מסכת, אין ספק שעמידתו בפני תלמידיו תהיה בטוחה יותר, אמינה יותר, וההשפעה שלו על תלמידיו תהיה חביבה ונעימה ובעלת עצמה גדולה, וממילא תניב תוצאות טובות יותר. כמוכן שגם מורה המתמחה במסכת אחת, צריכה להיות לו ידיעה כללית ורחבה גם במסכתות נוספות כדי שיוכל להתמודד עם שאלות תלמידיו ועם החומר הנלמד והזיקה שלו לנושאים אחרים ולמסכתות אחרות כדרך הגמרא, וכפי שנדרש מכל תלמיד חכם שהוא מומחה בתחום אחד אבל ידיו רב לו גם בכל התחומים האחרים. עם זאת, ההתמחות הספציפית שלו היא באותה מסכת מיוחדת בה הוא מרגיש חזק ובטוח. קל וחומר, שאסור לנו לערב מקצועות שונים ולעשות מהם מקצוע אחד משולב ומעורבב.

- ב -

בתחומים שונים אנו מוצאים במקורות את המעלה או את הייחודיות של ה"מומחה". הפרת נדרים ביחיד מומחה¹ יחיד מומחה בדיני ממונות ובדיני קנסות². ראיית מומין בכור³ ועוד. ומי הוא ה"מומחה", על כך כתבו הרבה מקדמונינו. על כן נסתפק בדבריו של מרן ה"בית-יוסף"⁴ המביא בתוך דבריו את דברי רב שרירא גאון. וז"ל ה"בית-יוסף"⁴:

"וענין מומחה הוא שיהיה חכם בתורה ויודע במקראות הכתובים בה ויכול לסבור ולהוציא דבר מתוך דבר. וכדאמר רב נחמן 'כגון אנא דאיננה דיני ממונות ביחיד. ואמר רבי חייא כגון אנא דאיננה דיני ממונות ביחיד'. ומפרש בגמרא כגון אנא דגמירנא וסבירנא ר"ל שאני יודע וזוכר לתורה שבכתב ותורה שבעל פה ויש לי יכולת לסבור ולהקיש. ואני מבין העניינים. איש שהוא כזה יש לו לדון. וכדשדר רב שרירא גאון ז"ל וז"ל: יחיד מומחה דחשיב בדורו ופקיע במשנה ובתלמוד ופקיע נמי בשקול הדעת ומעיין בדיני כמה שני ומנסי ליה זמנין סגיאיין ולא חזו ליה טעותא כגון ההוא מומחה לרבים. ועיקר לשון מומחה מנוסה כדתנן ולא בקמיע בזמן שאינו מומחה ומפרי בגמי' איתמחי גברא איתמחי קמיעא. הילכך דין מומחה מנוסה לרבים וחכמתו גלויה ומפורסמת לרבים, ע"כ."

1. נדרים דף עח, ע"א. ורש"י במדבר ל', ב בד"ה ראשי המטות. וכן במס' בבא בתרא קכ, ע"ב ועוד.
2. מסי' סנהדרין דף ה', ע"א שם מוגדר כמומחה לרבים "ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידיו". וכן סנהדרין ח, ע"א.
3. מסי' בכורות דף לא, ע"א.
4. בשו"ת בית יוסף דיני קידושין סימן י', ד"ה תשובה זו.

כלומר, מומחיות צריכה למצוא ביטוייה בשלושה תחומים: **א. תחום הידע;**
ב. תחום ההבנה; **ג. תחום הנסיון.** הידע צריך להיות רחב ומקיף הן בתורה שבכתב והן בתורה שבעל-פה. ההבנה צריכה להיות מעמיקה עם שיקול דעת של הקשה ויישום. הנסיון צריך להיות מוכח שאדם זה אינו טועה בטווח של שנים ולא בכל הפעמים בהם הוא עוסק בעניינים אלה.

המומחיות של ה"מומחה" מקרינה בטחון על מי שנוקק לשרותיו של המומחה, וכפי שזה בא לידי ביטוי בסוגיית דיינים שטענו בדין האם עליהם לשלם. וכדברי רש"י על הסוגיה במסכת סנהדרין⁵. מובא במשנה⁶: "דיני עינוות עוזירין בין לזכות בין לחובה". (רש"י - מחזירין - סותרין את הדין לאחר שגמרוהו וידעו שטעו, מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה). על משנה זו הביאה הגמרא סתירה מבריייתא: "ורפינחו, דן את הדין, זיכה את החייב, חייב את הזכאי, טיפא את הטהור, טיהר את הטמא, פה שעשה עשו וישלם עבוננו". על סתירה זו תירצה הגמרא: "אמר רב יוסף לא קשיא, כאן בפופחה כאן בשאינו פופחה". וכתב רש"י בפירושו שם: "במומחה יש בו כוח לחזור, ולא מצי למימר ליה בעל דין, אנא כי טעמא קמא דידך עכידנא. אבל בשאינו מומחה, מצי אמר ליה, מי ימר דטעמא בתרא דידך עיקר, דילמא קמא עיקר, ובהאי הוא דטעית".

הרי לנו שגם במקרה של טעות וחזרתו של הדיין מפסק דינו בטענה שהוא טעה, במומחה מתקבלת חזרתו מצד בעלי הדין וחייבים לסמוך עליו שאכן הפסק השני הוא הנכון ולא מה שפסק קודם לכן, שלדבריו הוא טעה בדין. אבל בשאינו מומחה, אין חזרתו מתקבלת בהבנה ע"י בעלי הדין בטענה צודקת שמא הטעות היא בפסק השני שלאחר חזרתו ולא בפסק הראשון.

קל וחומר במסגרת ההוראה, אם המורה מומחה ומקצועי בתחומי ההוראה בהם הוא עוסק, הוא מקרין בטחון בקרב תלמידיו, וסומכים עליו גם במקרה של טעות, שהרי ישנן טעויות המתקבלות בהבנה. לא כן מורה שאינו מומחה ומקצועי ואינו שולט בתחום ההוראה בו הוא עוסק, מקרין חוסר בטחון בקרב תלמידיו, טעויותיו אינן מתקבלות בהבנה, והוא אף מהווה דוגמה שלילית עם כל המשתמע מכך על יחס תלמידיו ללימוד הגמרא.

אחד המקצועות בהם מסלקין את בעל המלאכה שטעה במלאכתו ללא התראה מוקדמת הוא מקצוע ההוראה, הנקרא בפי חז"ל "מלמד דרדקיי". וכך מובא בגמרא⁷: "אמר רבא. פקרי דרדקי, שתלא, טבוא, אופנא וספר פתא – כולן כפותרין ועופדין דפי. כללא דפילתא, כל פסידא דלא הדר כפותרין ועופדין דפי". וביאר שם רש"י,

5. דף לג, ע"א

6. דף לב, ע"א

7. בבא מציעא דף קט, ע"א וע"ב.

מדוע הטעות של מלמדי תינוקות נחשבת כהפסד שאינו חוזר, כיון ששיבוש שנכנס למוחו של התלמיד נקבע בתוכו ואינו יוצא ממנו. וז"ל רש"י: "מקרי דרדקי פסידא דלא הדר הוא, דשבתא כיוון דעל על". והקשו שם התוס' על רש"י, כיצד מבאר רש"י דטעות המלמד נחשבת לפסידא דלא הדר משום דשבתא כיון דעל על, הרי רבא עצמו חלק על דעה זו במסכת בבא בתרא⁹ והוא קבע ואמר "דשבתא פטילא נפקא". וכדברי הגמ' בב"ב שם: "זאמר רבא הני תרי פקרי דרדקי, חד גריס ולא דייק, וחד דייק ולא גריס, פותבינן ההוא דגריס ולא דייק, שבתא פטילא נפקא. רב דייק פנהרדעא אפר פותבינן דייק ולא גריס שבתא כיון דעל על". לכן ביארו התוס' ביאור אחר בסוגיה. וז"ל התוס':

"וספר מתא כמותרין ועומדין - פי' כקונטרס מוטוס דשבתא כיון דעל על לכך חשיב פסידא דלא הדר. וליתא, דרבא גופיה אית ליה כפי' לא יחפורי דשבתא מומילא נפקא אלא להכי קרי ליה הכא פסידא דלא הדר לפי שכאותה שעה שלימדו שיבושים נתבטל לו לימוד של אמת".

אבל הרמב"ן בחידושיו תירץ את הקושיה על רש"י, ועושה הבחנה בין סוגים שונים של טעויות. שאם תלמידים טועים ורבם אינו מתקן את טעותם אין זו טעות חמורה כל כך, ועליה אמר רבא: "שבתא פטילא נפקא". מפני שישן דרכים שונות לעקירתה של טעות זו מהם, וכפי שמפרט הרמב"ן. אבל אם הטעות היא של הרב או המורה, והטעות נובעת מהעובדה שהרב אינו יודע את פרקו כדבעי, על טעות זו אמר רבא דהוי פסידא דלא הדר, וכביאורו של רש"י דשבתא כיון דעל על. וז"ל הרמב"ן¹⁰:

"הא דאמרי' מקרי דרדקי פסידא דלא הדר הוא. פרש"י ז"ל משום דשבתא כיוון דעל על, וקשיא עליה דהא רבא סבירא ליה כפי' לא יחפורי דשבתא ממילא נפקא, לפיכך פי' רבינו אלפאסי ז"ל דפשע בינוקי כלומר דמחי להו טפי. אי"נ דאי לא צייתי ליה לא אכפת ליה ופסידא דלא הדר הוא דלא גמרי כלל. ויש לפרשה לדברי רש"י ז"ל דהיא שבתא דהתם כגון דגמיר אלא דלא דייק בינוקא אי משתבשי אי לא, דנפקא ממילא, דשמע מחבריה או מרביה כי הדר פסוקא או מנפשיה נמי ידע, אבל מאן דלא גמיר ומקרי להו בטעותא כיון דעל על הואיל ומרביה שמיע ליה בינקותיה".

לפי הסבר הרמב"ן בשיטת רש"י, טעותו של התלמיד אינה חמורה כל כך אף אם רבו לא תיקן את טעותו, מפני שיש סיכוי שהיא תתוקן באחת מן הדרכים הבאות: א. יש סיכוי שישמע מחבריו פירוש שונה מהפירוש שהוא הבין ויתקן

8. שם קט, ע"ב תוסי' בד"ה וספר מתא כמותרין ועומדין, וע"פ גירסה אחרת שם ד"ה הוא "מקרי דרדקי כמותרין ועומדין".

9. דף כא, ע"א.

10. חידושי הרמב"ן למסי' בבא מציעא דף קט, ע"א.

את טעותו; **ב.** יש סיכוי שישמע שנית מרבו כאשר הרב יעשה חזרה על החומר הנלמד; **ג.** יש סיכוי שהוא בעצמו יעמוד על טעותו. לא כן אם הרב אינו שולט בחומר הנלמד ולא התמחה, בבחינת "לא גמיר", וזה מקור הטעות, טעות זו חמורה מאד עד כדי כך שהרב נחשב כמותרה ועומד וניתן לפטרו מעבודתו ללא התראה מוקדמת. וכדברי רבא: "פקי דרדקא... כפונתיין ועופדיין". מפני שהשיבוש שהתלמיד שומע בצעירותו מרבו עושה אצלו רושם וקשה לעקור שיבוש זה ממנו. המומחיות והמקצועיות בכל תחומי החיים מוכרת ומקובלת בהלכה. נציין את המשנה במסכת יומא¹¹: "חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין" (רע"ב - "על פי בקיאים - רופאים מומחין באומנותן"). הרי לנו שמתחשבים בדעתו של הרופא המקצועי כדי להאכיל חולה ביום הכפורים. כ"כ מתחשבים בדעתו של רופא מומחה במקרה שיש צורך להאכיל חולה מאכל שהוא אסור באכילה. וכדברי הרמ"א¹²: "וכל חולה שמאכילין אותו איסור צריכים שתהא הרפואה ידועה או על פי מומחה". דומני, כי נושא זה כה ברור שאין צריך להרחיב עליו את הדיבור.

- ג -

ברור לכל בר דעת שבתחומי ההלכה השונים, יש משמעות רבה מאוד להתמחות הספציפית בכל אחד ואחד מתחומי ההלכה למעשה בהם רוצה לעסוק אותו רב ופוסק. אינה דומה הידיעה, ההתמחות והנסיון של מי שרוצה לשמש כפוסק בהלכות טריפות למשל, לידע, ההתמחות והנסיון של מי שרוצה לשמש כפוסק בהלכות גיטין.

אכן, בזמן התלמוד היו חכמים שהתמחו בתחומי הלכה שונים. במסכת חולין¹³ במחלוקת שבין החכמים בעניין נקב בטחול ודינו, מובא שם: "אפר ר' נתנאי, שאילתנינהו לכולהו טרופאי דעירבא ואפרי לי, הלכה כרכיש בר פפא, ולית הלכתא כרב עיזא". וביאר שם רש"י למילה "טרופאי": "מורי קוראות על הטריפות". כלומר, מומחה לטריפות.

גם בענייני כתיבת הגט היו מומחין שהתמחו בכתיבת גיטין, ואותם היו שואלים בכל בעיה הנוגעת לדיני כתיבת הגט. כמובא במס' גיטין¹⁴: "בר הדיא בעי לאתניי גטא. אתא לקפיה דרבי אחי דהוה פפונה אגטי. אפר ליה צריך אתה לעבוד על כל אות ואות...". וביאר שם רש"י בד"ה "ממונה אגטי", "דקיימא לן¹⁵ כל שאינו יודע כתיב גיטין וקדושין, לא יהא לו עסק עמהן. והוון ממונו גברא רבא לאורויי היכי נעביד".

11. פרק ח' משנה ה.

12. בשו"ע יורה דעה סימן קנ"ה סעיף ג'.

13. דף נה, ע"ב.

14. דף ה, ע"ב.

15. מסכת קידושין דף ו, ע"ב.

כ"כ, ידוע הכלל התלמודי: "כל היכא דפליגי רב ושמואל, הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני"¹⁶. הסביר זאת הרא"ש בחידושו למסכת בבא קמא¹⁷, שהטעם לכלל זה הוא, כיון שרב היה רגיל יותר לפסוק בענייני איסור והיתר, ושמואל היה רגיל לפסוק בדיני ממונות, ממילא היתה התמחותו של כל אחד מהם בתחום בו הוא עסק ועל כן סמכו עליו באותו תחום בו הוא התמחה. וז"ל הרא"ש: "...דמאיזה טעם עשו חכמי הגמרא כלל זה לפסוק הלכה כשמואל בדיני וכרב באיסורי בכל מקום, לפי שידעו ששמואל היה רגיל תמיד לפסוק דינין, ולכך היה מדקדק בהן ויורד לעומקן ומשכיל על כל דבר אמת. וכן רב היה רגיל לדקדק בהוראת איסור והיתר, לכך סמכו על הוראותיו לענייני איסור והיתר".

הריב"ש גם הוא מביא בתשובותיו עדות על רבותיו, שמעולם לא הסכימו שינתן הגט מהבעל לאשתו אלא בפניהם, מפני שהם התמחו בענייני גיטין, וחששו שמא הגט ינתן בפני מי שאינו בקי ויצא מזה מכשול. וז"ל הריב"ש¹⁸: "מעיד אני על רבותי, הרב רבינו פרץ הכהן ז"ל והרב רבינו נסים נר"ו שמעולם לא הניחו שינתן גט זולתי בפניהם. לפי שרוב מצויין אצל גיטין אינן מומחין ולא בקיין בדקדוקי הגט. גם בזמן רבותינו ז"ל היו ממנין אחד מהם על הגיטין. כמו שאמרו בריש גיטין אתא לקמיה דרבי אחאי דהוה ממונה אגיטין".

מצאנו גם בדברי רבותינו שכל מי שבקיא בתחום מסויים הוא בבחינת מלך שדבריו תקפים והלכה כמותו כאמירה היוצאת מפי המלך. כך פירש רש"י את דברי הגמרא¹⁹: "אפי רבא, אפינא פילתא, דשבור פלכא לא אפרה, ופנא, שפואל"²⁰. וביאר שם רש"י וז"ל: "שמואל, קרי ליה רבא שבור מלכא, משום דבקי היה בדינין, והלכתא כוותיה בדיני, כדין היוצא מפי המלך שמתקיים. ושבור מומלך פרסיים היה כימי רבא". הרי שרבא כינה את שמואל בשם מלך מפני שלדבריו יש תוקף של מלכות שהלכה כמותו, וזאת מפני שהיה בקיא גדול בדינים.

במסכת חולין²¹ מובא כינוי מלכותי אחר לשמואל שהיה בקיא בדינין ושלקן הלכה כמותו בדיני. וכך מובא שם בגמ': "כי סליק ר' זורא, אשכחיה לרב ירמיה דיתניב וקאפר לה להא שפענתא, א"ל "ישך. וכן תרגמה אריון בנבל, אריון פנא, שפואל". וביאר שם רש"י: "אריון, קרי שמואל על שם אריון מלך אלסר"²² דהלכתא כוותיה בדיני".

16. מסכת בכורות דף מט, ע"ב.

17. פרק ד' סימן ד'.

18. סימן שפ"ט.

19. מסי' פסחים דף נד, ע"א.

20. בהמשך לדברי הגמ': "איכא דאמרי, אמר רב פפא אמינא מילתא דשבור מלכא לא אמרה ומנו רבא" - וייג רבה, עיין מסורת הש"ס. וכך פירש גם הרשב"ם במס' בבא בתרא דף קטו, ע"ב בד"ה "אמר רבה..." ובד"ה "איכא דאמרי אמר רב פפא..."

21. דף עו, ע"ב.

22. בראשית י"ד, א.

וכתבו התוסי' במסכת שבת²³, הא דכינהו על שם "אריוד" ולא על שם מלך אחר, מפני שבשם זה מובלעת המלה "ארי", דהיינו עוצמה ומורא. וכשם שיש עוצמה ומורא מהאריה מלך החיות, כך יש עוצמה ומורא מדבריו של שמואל בכל דיני ממונות שהלכה כמותו. וכך משמע גם מדברי רש"י במסכת מנחות²⁴ על דברי הגמ': "אפר ליה לוי לטפואל, אריוד, לא תתייב אכרעך עד דעפרשת לי להא עילתא". וכתב שם רש"י בביאורו: "אריוד לשון מלך כמו אור אריה יהודה²⁵ להכי קרי לשמואל אריוד דקיימא לן²⁶ הלכה כשמואל כדיני, כי היכי דדינא דמלכותא דינא". הרי שפסק ההלכה של שמואל בבחינת "דינא דעלכותא דינא".

כינוי נוסף נמצא בגמ' למי שבקיא בתחום מסויים ומדקדק בו ביותר במסכת כתובות²⁶: "אפר ליה אביי בר פפי, שקוד אפרה, שקוד ענו, טפואל". וכתב שם רש"י בביאורו: "שמואל הוה קרו ליה שקוד על שום דהלכתא כוותיה דיני, ושקוד על דכרו לזומרים כהלכתא". הרי לנו שמי שמתמחה בתחום אחד בתושבע"פ מעלתו גדולה. נקרא מלך, אריה, שקוד, והלכה כמותו באותו תחום שהוא מתמחה בו, מפני שהוא מדייק בדבריו ומקפיד בהם הקפדה יתירה לדייק בהם שיהיו כהלכה. מאידך, אין הלכה כשמואל באיסורי ולא כרב בדיני אע"פ שכל אחד מהם היה גדול בדור ומוחזק כרבן של כל בני הגולה, וכפי שכתב רש"י במסכת ביצה²⁷: "ואף על גב דרב אמורא הוא, מקצי מיניה, מפני שרבן של כל בני הגולה היה כדורו חוץ משמואל". אבל כיוון שלא התמחה באותו תחום, אין הלכה כמותו בתחום שלא התמחה בו כל כך. אכן בגליון השי"ס על מסכת שבת²³ כתב, דהא דכינהו לשמואל אריוד ע"ש הפסוק "אריוד מלך אלסר", לרמוז את שני הדברים כאחד: א. הלכה כשמואל כדיני, ובוזה הוא בבחינת מלך ודינא דמלכותא דינא, וזה רמוז במלים "אריוד מלך"; ב. אין הלכה כמותו כדיני איסור והיתר, וזה רמוז במלה "אלסר", כלומר, אל לו לפסוק בענייני איסורא. וכך כתב להדיא בגליון השי"ס שם וז"ל: "מצאתי כתוב טעם אחר, דאריוד מלך היינו דהלכה כוותיה כדינא כמו דינא דמלכותא. אלסר, נוטריקון אל-אסר, כלומר, חוץ מלענין איסורא דאין הלכה כוותיה אלא כרב".

אמנם התייחסות זו של הגמרא הינה לענין פוסק ההלכה, אבל לא נראה לחלק בין מורה הוראה בישראל לבין מורה לגמרא, שהרי הטעם אחד הוא. הידע, ההבנה, הנסיון וההתמחות הם הנותנים לו מעמד מיוחד, אם כן, הוא הדין והוא הטעם גם ברב ותלמידיו. אכן מרן החיד"א נימק את המנהג שנוהגים למנות רב

23. דף נג, ע"א בד"ה אריוד.

24. דף לח, ע"ב.

25. בראשית מ"ט, ט.

26. דף מג, ע"ב.

27. דף ט, ע"א.

פוסק בכל תחום ותחום, נימוק שתופס גם ברב ותלמידיו. וז"ל החיד"א²⁸: "בקצת ערי אשכנז וליטא שמעתי דמלבד הרב אב"ד ובית דינו המיוחדין לגיטין ודיני ממונות, ממנין חכמים להורות באיסור והיתר לבד. ועוד ממנין חכמים להורות בדיני נדה לבד. והוא מנהג ותיקין. שבית דין המתמנה על החלק הפרטי ההוא, כל רעיוניו ומעייניו בו, והוא בקי מאד בפרטי הדינים ההם". המשפט האחרון בדברי החיד"א: "המתמנה על החלק הפרטי ההוא כל רעיוניו ומעייניו בו והוא בקי מאד בפרטי הדינים ההם", תופס בכל תחום התמחות כולל בתחום הוראת גמרא.

יש לציין שגם פוסק ההלכה שהתמחה בתחום מסויים ולא התמחה בתחום האחר, לא היה סומך על עצמו לפסוק הלכה בתחום שלא התמחה בו, אף שהיה חכם גדול. מדוע אי"כ מורה בישראל ירשה לעצמו להורות וללמד את תלמידיו תחום שלא התמחה בו ושלא הוסמך להורותו. וכך כתב המהרש"א על דברי הגמרא²⁹: "שמואל ירחינאה³⁰... הוה קא מצטער רבי למסמכיה, ולא הוה מסתייעא מילתא. אי"ל, לא לצטער מר, לדידי חזי לי סיפרא דאדם הראשון וכתבי ביה, שמואל ירחינאה חכים יתקרי ורבי לא יתקרי". וכתב המהרש"א בחידושי אגדות³¹: "...חכים יתקרי... ואמרינן³² הרוצה להתחכם יעסוק בדיני ממונות, ע"כ היה דן כי היה חכם בדינין, ולכך הלכתא כוותיה בדיני ולא טעה מעולם בדין, אבל באיסור לית הלכתא כוותיה. ואפשר שהוא עצמו לא סמך על עצמו להורות דבר איסור כיון שלא נסמך ורבי לא יתקרי". והרי שמואל ראש ישיבת נהרדעא היה³³ והיה גדול בתורה, ובדיני ממונות הלכה כמותו, ואע"פ כן בדיני איסור והיתר לא סמך על עצמו.

28. בספרו "ברכי יוסף" חלק יורה דעה סימן רמ"ב ס"ק ח'.

29. מסכת בבא מציעא דף פה, ע"ב.

30. וכתב רש"י על אתר בד"ה "שמואל ירחינאה", כיוון ששמואל היה בקי בסוד העיבור לכן נקרא בשם "ירחינאה".

31. בבבא מציעא דף פה, ע"ב ד"ה "חכים יתקרי ורבי לא יתקרי".

32. משנה היא במס' בבא בתרא פרק י' משנה ח'.

33. ראה מס' שבת דף קטו, ע"ב, וכן באגרת רב שרירא גאון סעיף פ"ז עד צ"י, וכן במהרש"א ח"א שם.

- ד -

מינויים ע"פ תחומי ההתמחות נמצאים בצוואתו של ר' יהודה הנשיא לפני פטירתו. במסי כתובות³⁴ מובא בברייתא: "ת"ר, בשעת פטירתו של רבי אפר, לבני אני צריך, נכנסו בניו אצלו... אפר להן לחכמי ישראל אני צריך, נכנסו אצלו חכמי ישראל. אפר להן אל תספדוני בעירות והשיבו ישיבה לאחר שלישים יום. שפעון בני חכם, גמליאל בני נשיא, חוננא בר חפא ישב בראש". ובהמשך שם מובא "אפר להן לבני קטן אני צריך, נכנס ר' שפעון אצלו פטר לו סדרי חכמה. אפר להן לבני גדול אני צריך, נכנס רבן גמליאל אצלו ופטר לו סדרי נשיאות, אפר לו, בני, נהוג נשיאותך בריים, זוזק ערה בתלמידים". אמנם לא נתפרש מה פירוש "מסר לו דברי חכמה", אבל משמע שהכוונה היא שמסר לו כל מה שנוגע למינויו כחכם. שהרי לרבן גמליאל שמסר לו "סדרי נשיאות" אמר לו דברים הנוגעים למינויו כנשיא וכמפורט: "אפר לו בני, נהוג נשיאותך בריים, זוזק ערה בתלמידים". אי"כ מן הסתם גם מינויו של ר' שמעון כחכם מסירה של "סדרי חכמה" פירושה ההתמחות הנוגעת למינויו כחכם.

אמנם הגמי שם שאלה על דברי רבי שאמר: "שמעון בני חכם" שאלת: "מאי קאמר" וענתה: "הכי קאמר, אע"פ ששמעון בני חכם, גמליאל בני נשיא". אבל כבר המהרש"א על אתר תמה על שאלת הגמי "מאי קאמר", והוכיח שע"ש המינוי הוא נקרא חכם, אם כן מדוע שאלה הגמי מאי קאמר. וז"ל המהרש"א³⁵: "שמעון בני חכם מאי קאמר, הכי קאמר אע"פ וכו'. ובסוף הוריות אמרינן דרשב"ג נשיא, ור' מאיר חכם ור' נתן אב בית דין, דמשמע דעל שם מינויו נקרא חכם". גם המלים "סדרי חכמה" מצביעים על עניינים הנוגעים לסדר המינוי הקשורים בתפקיד המכונה "חכם".

ידועה מחלוקת התנאים במסי הוריות³⁶ בשאלה מי הוא הראוי והמתאים ביותר למנותו כראש ישיבה, כאשר ישנם כמה מועמדים לראשות הישיבה. מועמד אחד מצטיין בבקיאות מפליגה, ומאידך המועמד השני מצטיין בחריפות ובפלפול. שאלה זו שהייתה מעשית ודרשה פיתרון הלכה למעשה, נשלחה לחכמי ארץ ישראל כדי לחוות דעתם ולהכריע בה למעשה. ואכן ההכרעה שלהם הייתה שיש למנות לראש ישיבה מי שבקיא ולא מי שחריף. וכך מובא בגמי שם: "פליגו בה רבן שפעון בן גמליאל ורבנן, חד אפר סיני עדיף [רש"י] - "סיני עדיף מוי טאנה מטנה וכרייתא סדורין לו כנתינתן מיהר סיני" וחד אפר עוקר הרים עדיף [רש"י] - "דחריף ומפולפל בתורה אע"פ טאין מטנה וכרייתא סדורין לו כל כך" [רב יוסף סיני, רבה עוקר

34. דף קג, ע"א וע"ב.

35. בחידושי אגדות על מסי כתובות שם בד"ה "שמעון בני חכם".

36. דף יד, ע"א.

הרים. שלחו תפן, איזה פהם קודם, שלחו להו סיני עדיף. דאפר פר הכל צריכין לפרו חיטייא". [רשי"י - "רב יוסף קרו ליה סיני לפי שהיו משניות וברייתות קדורות לו כנתינתן מהר סיני, אבל לא היה מפולפל כרבה. הכל צריכין למרי חיטייא, כלומר, רב יוסף הוא מרי חיטייא שמשנה וברייתא קדורין לו כפי השמועה כנתינתן מהר סיני, דמשנה וברייתא אבהון דהלכתא"].

השאלה מי עדיף סיני או עוקר הרים איננה שאלה הנוגעת למינוי של ראש ישיבה בלבד, אלא נוגעת גם לשאלה הלכה כמי, שאם חולקים שני חכמים אחד מהם "סיני" והשני "עוקר הרים". כמי עלינו לפסוק, הלכה כסיני או כעוקר הרים, ואכן במחלוקת שבין רב ששת לרב חסדא דקיימא לן שהלכה כרב ששת באיסורי, כתבו התוס' ³⁷, שהנימוק לכך הוא מפני שסיני ועוקר הרים, סיני עדיף. התוס' מתבסס על הגמ' במס' עירובין ³⁸ שממנה עולה שרב ששת היה בקיא במשניות ובברייתות, ורב חסדא היה חריף. כדברי הגמ': "רב חסדא ורב ששת כי פגעו בהדי הדדי, רב חסדא פרוצן שפונתיה פפתניחא דרב ששת (רשי"י - "מומתייתא דרב ששת, שהיו משניות קדורות לו, וירא רב חסדא שלא יקשה לו ממשנה על משנה ויאמר לו לתרצן"). ורב ששת פרוצן כוליה גופיה מפלפוליה דרב ששת" [רשי"י - "מפלפוליה, חריף וקבר היה ביותר ועמוק בשאלותיו"].

וז"ל התוס' שם "נראה לריצב"א דהכי הלכתא, דקיימא לן כרב ששת כלפי רב נחמן באיסורי וכלפי רב חסדא נמי הלכתא כוותיה שהיה גדול ממונו, כדאשכחן בכמה דוכתי ³⁹ בני רב חסדא מרב ששת. וכפרק הדר ³⁸ נמי אמר, רב חסדא ורב ששת כי הוו פגעו אהדי רב חסדא מירתע שפונתיה מומתני' דרב ששת ורב ששת מירתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא. ואמר בסוף הוריות ³⁶ סיני ועוקר הרים סיני עדיף דהכל צריכין למרי חיטייא". הרי לנו שהידע, הבקיאות וההתמחות בתחום המשניות והברייתות ובמקורות ההלכתיים הם הקובעים לגבי מינויו של הרב כראש ישיבה או לפסוק הלכה כאחד החולקים. ובזמנינו שנכתבה הגמרא שהיא דברי האמוראים על משנת התנאים, הרי ש"סיני" צריך היום להיות ידען בתלמוד וזו ההתמחות הנדרשת. וכפי שכתב רב שרירא גאון וז"ל ⁴⁰: "...ומשום כך במס' הוריות, כשנשאל אצלם סיני ועוקר הרים איזה מהם עדיף, שנצרך העולם לרבה שהוא עוקר הרים, ולרב יוסף שהוא סיני שהרי אמרנו שקרא על עצמו יורב תבואות בכח שוריא ⁴¹, שלחו משם סיני עדיף, שהכל צריכין לאדון החיטים, שזהו תלמוד".

37. במס' עירובין דף מ, ע"א תוס' בד"ה אדעתא דכולהו.

38. דף סז, ע"א.

39. מס' ברכות דף לג, ע"א. עירובין סז, ע"א ועוד.

40. אגרת רב שרירא גאון חיבור התוספתא והברייתות אות מ"ח תרגום עברי.

41. משלי יד, ד.

- ה -

אפשר לעמוד על רמת ידענותו ובקיאאותו של הר"מ והמורה לגמרא, בקל וחומר מרמת הידיעות והבקיאאות שצריכה להיות לתלמידיו שהם "תינוקות של בית רבן". שהרי מצאנו כמה פעמים בתלמוד על דין או על חידוש מסויים שנאמר עליו: "זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותנו". פעמים, זה נאמר על עניינים שבהשקפה שאף תינוקות של בית רבן יודעין אותו כגון, סוגיית הגמרא במס' ברכות⁴²: "אמר רבי שבעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין היפני שנאמר⁴³ 'ובני רשף יגביהו עוף', ואין עוף אלא תורה שנאמר⁴⁴ 'התעף עינך בו ואיננו'. ואין רשף אלא יסורין, שנאמר⁴⁵ 'פני רעב ולחופי רשף'. אמר ליה ר' יוחנן, הא, אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותנו [רשיי - "שהתורה מוגינה"] שנאמר⁴⁶ 'ויאמר אם שפוע תשפע לקול ה' אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת לפצוותיו ושמת כל חוקיו כל הפחלה אשר שפתי בפצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאיך".

לר' יוחנן גם תינוקות של בית רבן שהם קטנים ביותר שלמדו חומש ועדיין לא למדו את ספר איוב יודעים שהתורה מגינה מן היסורים, ועל כן אין חידוש בדבריו של ר' שמעון בן לקיש שהתורה מגינה מן היסורים. וכן ביאר רשיי וז"ל: "אפילו תינוקות של בית רבן יודעין שהתורה מוגינה. שלמדו מספר חומש אם שמוע תשמע כל המחלה אשר שמתו וגו', ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איוב למדו". פעמים הגמרא אומרת "אפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותנו" על עניינים שבהלכה. אחד מהם הוא: "אין השואל רשאי להשאיל" המובא בגמרא במסכת גיטין⁴⁷ על דברי המשנה: "הפניא גט בא" וחלה הרי זה פשלחו ביד אחר. ואם אפר לו טול לי היפנה חפץ פלוני, לא ישלחנו ביד אחר, שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר". ועל כך מובא בגמי שם: "ואם אפר לו טול לי היפנה חפץ פלוני... אפר ריש לקיש כאן שנה רבי אין השואל רשאי להשאיל ואין השוכר רשאי להשכיר. אפר לו ר' יוחנן זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותה". אמנם דין זה סברא גדולה יש בו שמי שהשאיל חפץ לחבירו, הרי שהשאיל לו אותו לשימושו הוא ולא כדי להשאילו לאחר ולכן אין השואל רשאי להשאיל, וכפי שמשמע מדברי רשיי שם במקום שכתב⁴⁸: "דאס השאיל לך, לא לצורך אחרים השאיל לך, דאין השואל רשאי להשאיל, ונמצא זה עובר על דעתו ומקניטו". אבל דין הקשור בדיעה לכאורה לא משמע מכאן שאומרים עליו "אפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותנו".

42. דף ה, ע"א.

43. איוב ה, א.

44. משלי כ"ג, ה.

45. דברים ל"ב, כד.

46. שמות ט"ו, כו.

47. דף כט, ע"א.

48. בדי"ה י"ז אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותה...".

אבל בסוגיה אחרת במס' חולין יש הוכחה ברורה שגם על דין הלכתי שאינו ענין של סברא אלא נלמד ממקור כל שהוא בתורה גם עליו אומרת הגמ': "זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותה". וכך מובא במשנה במסכת חולין⁴⁹: "...השוחט לעבודה זרה... רבי שפעון פוטר וחכמים פחייבין".

ובגמרא שם: "אמר ר' שפעון בן לקיש לא שני אלא ששחט ראשון לעבודה זרה ושני לשלחן. אבל ראשון לשלחן ושני לעבודה זרה פטור, דקם ליה בדרכה פנייה. אמר ליה ר' יוחנן זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותה". המשנה עוסקת באיסור⁵⁰: "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". שאם שחט את בעלי החיים לשם עבודה זרה ר"ש פוטר משום "אותו ואת בנו", וחכמים מחייבים. ועל כך אמר ר' שמעון בן לקיש, הא דחכמים מחייבים אינו אלא בשחט את הבהמה הראשונה לעבודה זרה ואת השנייה שחט לצורך אכילתו שלו, אבל אם שחט את הבהמה הראשונה לשם אכילתו שלו, ואת הבהמה השנייה לעבודה זרה, גם חכמים יאמרו שהוא פטור ממלקות על הלאו "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", והטעם הוא: "דקם ליה בדרכה פנייה". וכיוון שהוא מתחייב מיתה על השחיטה לעבודה זרה, אין מענישין אותו בשני ענשים, וכפי שחז"ל למדו זאת מן הכתוב⁵¹ "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים". וכמובא במשנה⁵²: "נאלו שאין להן קנס... הבא על בתו על בת בתו... אין להן קנס לפני שפתיחייב בנפשו שפיתתו בידו בית דין, וכל הפתחייב בנפשו אינו נשלם פטון שנאמר⁵³ ולא יהיה אסון ענוש יענש". וכפי שכתב הרמב"ם בביאורו למשנה זו וז"ל:

"מה שאמר ה' ולא יהיה אסון, עניינו ולא יהיה אסון בין שני האנשים הנצים ענוש יענש הנוגף, ואם אסון יהיה בין שני האנשים הנצים כלומר שמת אחד מהם הרי הרוצח נהרג ולא יהיה שם עונש כלל. והוא אמרו ונתת נפש תחת נפש. ויבטלו התשלומין לפי שאין אדם מת ומשלם, ואפילו היה שוגג שאינו חייב מיתה. שכל עון שיש בו מיתת בית דין אין בו תשלומין אפילו לשוגג".

על דבריו של ר' שמעון בן לקיש אומר ר' יוחנן: "זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותה". הרי לנו שגם ידיעות הלכתיות המבוססות על מקור בתורה דורשים אותם מן הלומד מצד הסברא שדבר זה אף "תינוקות של בית רבן יודעין אותה"⁵³. הוא שאמרנו שגם מזה אנו יכולים לעמוד על ההתמחות המקצועית שצריכה להיות באמתתה של כל ר"מ ומורה לגמרא.

49. דף פא, ע"ב.

50. ויקרא כ"ב, כח.

51. שמות כ"א, כב.

52. במסכת כתובות פרק ג' משנה ב'.

53. כאן ראוי לציין, שבימים האלה העברנו שאלון בחינה ב"קטע שלא נלמד בגמרא" לתלמידי המכוניס התורניים שליד ישיבות ההסדר המתכשרים להוראת הגמרא בישיבות תיכוניות לצורך קבלת תעודת הוראה, להוראת גמרא ותושבע"פ בכיתות הגבוהות של הישיבות

- 1 -

ישנם הסבורים שההתמחות המקצועית הנדרשת מן הר"מ או המורה לגמרא כוללת בעיקר יכולת מיתודית-דידקטית, וגם אם אינו תלמיד חכם, לדעתם, יכול לשמש כר"מ וכמורה לגמרא. יש המרחיקים לכת ודורשים מן הר"מ ומן המורה לגמרא יכולת לתקשר עם תלמידיו ולהתחבב עליהם, ויש המעדיפים ר"מ אשר מסוגל להשליט סדר ומשמעת וזה עומד בראש מעיינם לפני כל דבר אחר.

לעני"ד, בראש ובראשונה הר"מ חייב להיות תלמיד חכם ממש, ואם אינו כזה אסור לו להיות מורה לגמרא. בוודאי שאנו מחשיבים את היכולת המיתודית-דידקטית והשלטת סדר ומשמעת ויצירת אווירה נעימה בכיתה, שבלעדי זה השיעור לא יכול להתחיל, אבל כאמור הר"מ בעל יכולות אלו חייב להיות תלמיד חכם ממש. ואם אינו תלמיד חכם, כל היכולות הללו אין בהן כדי להרים את קרנה של הגמרא בעיני התלמידים ואין בהן כדי לחבב ולאהב את לימוד התורה בעיני תלמידנו. ק"ו בן בנו של ק"ו אם המורה לגמרא הוא ההיפך מתלמיד חכם, הרי זה מירשם בטוח לתוצאות הפוכות מן המצופה.

התיכונות כולל כיתות יא-יב. קטע הגמרא נלקח ממסכת בבא קמא הנלמדת בכל ישיבות ההסדר, ופרקים ממנה נלמדים בישיבות תיכונות ואף בבת"ס יסודיים ועיי"ס. קטע הגמרא כלל כרגיל משנה וגמרא שאחריה. אחת השאלות היתה על המשנה בדף עד, ע"ב; "גב ע"פ שנים וטבח ומכר ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו - משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ד' וה' גב וטבח בשבת, גב וטבח לעבודה זרה... משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ד' וה'". השאלה היתה, מדוע טבח לעבודה זרה אינו חייב בתשלומי ד' וה'! התשובה המצופה היא, כיוון שהוא מתחייב מיתה על השחיטה לע"ז הוא פטור מתשלומי ממון מדין "קים ליה בדרכה מיניה". רש"י במקום גם מסייע ללומד, וז"ל רש"י: "וגב וטבח בשבת - פטור אטביחה דהוי מתחייב בנפשו". מזה צריך הלומד להסיק שגם הטובח לע"ז שחייב מיתה פטור מתשלומין מפני שהוא מתחייב בנפשו. כאמור הלומד צריך לקשור זאת עם המושג "קים ליה בדרכה מיניה".

לצער, היה מי שהעיר, שהשאלה לא לגיטימית, כיוון שאין לצפות ממורה המתכשר להוראה לדעת את המושג "קים ליה בדרכה מיניה". אנחנו כאמור חולקים מכל וכל על גישה זו. לדעתנו, מורה המתכשר להוראה חייב להיות לו מטען ידיעות ביניהם מושג "קים ליה בדרכה מיניה" עליו אומרת הגמ': "זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותה", ובפרט מורה המתכשר להוראה, שהוא תלמיד מכון להוראה שליד ישיבת ההסדר החייב בבחינה בגמרא בהיקף של 300 דפי גמרא, כתנאי לקבלת תעודת הוראה לתושבע"פ. לעני"ד, גישה זו הממעיטה בדרישות מתלמידי המכונים המתכשרים להוראה הן ברמת הידיעות והן ביכולת של המורה המתכשר לנתח קטע גמרא בכוחות עצמו ולענות נכון על שאלות מבחן ה"אנסין", היא העומדת בבסיס הבעיה של הוראת הגמרא בישיבות התיכונות ובבתי הספר היסודיים. גישה זו אף פוגעת באינטלגנציה של תלמידי המכונים המתכשרים להוראה. איך אפשר לבוא בטענות לתלמידים, כאשר מוריהם אינם בקיאים ואינם שולטים בחומר הנלמד. וכדברי הגמ' במס' נדה דף סב, ע"ב: "אמר ליה, רבי לא שנה, ר' חייא מנא ליה". ואכן, מורים ורמ"ם בפועל שמתענם בתושבע"פ גדול והם תלמידי חכמים תלמידיהם יודעים ללמוד ואוהבים ללמוד.

דומני, שהנחה זו היא כה פשוטה ומובנת, אך המציאות בשדה מראה שהמצב לא משתפר והולך מבחינה זו אלא ההיפך. העדות לכך ריבויין של ישיבות הנפתחות לאחרונה עם מגמות שונות ומשונות, כמו "ישיבת לך לך לרכיבה על גיפים", "ישיבה לרכיבה על סוסים", "ישיבה לאומנויות" ועוד.

כאמור, ההתמחות המקצועית בתושבע"פ הנדרשת מן הר"מ והמורה לגמרא היא היותו תלמיד חכם. ע"פ חז"ל וכפי שנראה בהמשך במקורות, ת"ח זו אישיות מושלמת בתחומים רבים ולא רק ידענות בגמרא. בראש ובראשונה בתחום המידות. וכמו שדרש רבא⁵⁴ על הפסוק⁵⁵ "וצפית אותו זהב שהור מבית ומחוץ תצפנו", "אפר רבא כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו אינו תלמיד חכם". או כדרשתו של ר' שמואל בר נחמני בגמ' שם על הפסוק⁵⁶ "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב איך". "אפר ר' שמואל בר נחמני... אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים". או כפי שהביא ר' יצחק קארו⁵⁷ דרשת חז"ל אחרת: "אפרו רבונתנו ז"ל למה נמשלו דברי תורה לזכוכית, פה זכוכית זך ונראה כל פה שבתוכו, כך תלמיד חכם יהיה תוכו כבדו". ה"שפת אמת" בפירושו על מסי' יומא מוסיף שתלמיד חכם צריך להיות צנוע, וזה כלול בדרשה של רבא "תוכו כבדו", וז"ל ה"שפת אמת".

"כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו... יש לדקדק כיוון דדרשינן הכי מהאי קרא דכתיב מבית ומחוץ, היינו צריך להיות שווה ממש תוכו כבדו וברו כתוכו, ובאמת צריך להיות צנוע שלא יכירו בו מבחוץ כל כך".

בדרשה אחרת של ר' יוחנן במסי' תענית⁵⁸ אומר ר' יוחנן במפורש שתלמיד חכם שאינו הגון אין ללמוד תורה אצלו. וכך מובא שם בגמרא: "אפר ר' יוחנן, פאי דכתיב⁵⁹ 'כי האדם עץ השדה', וכי אדם עץ שדה הוא, אלא פישום דכתיב⁵⁹ 'כי עטנו תאכל ואותו לא תכרות', וכתיב⁶⁰ 'אותו תשחית וכתו'. הא כיצד, אם תלמיד חכם הגון הוא עטנו תאכל ואותו לא תכרות, ואם לאו, אותו תשחית וכתו". וכביאורו של רש"י⁶¹: "מקוש אדם לעץ השדה, מה עץ השדה אם עץ מאכל הוא, ממונו תאכל ואותו לא תכרות, כך תלמידי חכמים, אם הגון הוא-מומו תאכל, למווד הימונו ואם לאו-אותו תשחית, קור מעליו".

54. מסכת יומא דף עב, ע"ב.

55. שמות כ"ה, יא.

56. משלי י"ז, טז.

57. בספרו "תולדות יצחק" שמות כ"ה, יא, דודו של מרן ר' יוסף קארו.

58. דף ז, ע"א.

59. דברים כ, יט.

60. דברים כ, כ.

61. בד"ה 'וכי אדם עץ השדה'.

נסיים את תחום המידות בדבריו של ר' אושעיא במסי תענית שם: "ואפר ר' אושעיא, לפה נמשלו דברי תורה לשלושה עסקין הללו: בעיס ביון ובחלב, דכתיב⁶² 'היו כל צפא לכו למיס', וכתיב 'לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא עחור יין וחלב' לאפר לך, עה שלשה עסקין הללו אין פתקייפין אלא בפחות שבכליס, אף דברי תורה אין פתקייפין אלא בני שדעתן שפלה".

תחום נוסף בו צריך להצטיין הר"מ או המורה לגמרא הוא יעמלה של תורה"י, וכדברי הגמרא במסי גיטיין⁶³: "רב נחמן בר יצחק אפר, אלו תלפידי חכמים שעפיתין עצפן על דברי תורה, כדר' שפעון בן לקיש, דאפר ר"ש בן לקיש, אין דברי תורה פתקייפין אלא בני שפית עצפו עליהם שנאפר⁶⁴ 'זאת התורה אדם כי ימות באוהל'". וכתב ב"תורה תמימה"⁶⁵ בפירושו לפסוק זה: "ודריש כן על דרך רמז וסימן לדבר מלשון 'זאת התורה אדם כי ימות באוהל', בדרך לשון נופל על לשון, ואוהל מלשון יושב אוהלים⁶⁶ כלומר, בבית המדרש. ועיין תנחומא משמע דכל ענין זה קאי רק על תורה שבעל פה". ואכן במדרש תנחומא הובאו הדברים בארוכה, אבל מפאת חשיבותם לעניינינו נביא את מרביתם וכך מובא במדרש⁶⁷:

"ולא עוד אלא שתורה שבכתב כללות, ותורה שבע"פ פרטות, ותורה שבע"פ הרבה ותורה שבכתב מעט. ועל שבע"פ נאפר 'ארוכה פארץ עדה ורחבה עני ים'⁶⁸ וכתיב 'ולא תפצא בארץ החיים'⁶⁹. ופאי 'לא תפצא בארץ החיים' וכי בארץ הפתים תפצא, אלא שלא תפצא תורה שבעל פה אצל פי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה אלא בני שפית עצפו עליה. שנאפר 'זאת התורה אדם כי ימות באוהל'⁶⁴. וכך דרכה של תורה פת בעלח תאכל ומיס בשישורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עפל⁷⁰, לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על התורה שבע"פ שנאפר 'כי על פי הדברים האלה כרתני אתך ברית'⁷¹.

62. ישעיה נ"ה, א.

63. דף נז, ע"ב.

64. במדבר י"ט, יד.

65. "תורה תמימה" על ספר במדבר י"ט, יד הערה ס"ג.

66. בראשית כ"ה, כז.

67. מדרש תנחומא פרשת נח סימן נ.

68. איוב י"א, ט.

69. שם כ"ח, יג.

70. מסכת אבות ו', ד.

71. שמות ל"ד, כז.

ואפרו חז"ל לא כתב הקב"ה בתורה לטען הדברים האלה ולא בעבור הדברים האלה ולא בגלל הדברים אלא ע"פ הדברים וזו היא תורה שבע"פ שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול שהיא פשוטה לחושך שנאמר 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול'⁷² אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול שהקב"ה פאיר עיניהם באיסור והתיר בטפא ובטהור. ולעתיד לבא 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'⁷³.

ולא קיבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית שנאמר 'ויתיצבו בתחתית ההר'⁷⁴, ואפר רב דיפי בר חטא, א"ל הקב"ה לישראל אם תקבלים אתם את התורה טוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. ואם תאפר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר והלא פשעה שאפר להן תקבלין אתם את התורה. ענו כלם ואפרו נעשה ונשבע עפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט אלא אפר להן על התורה שבע"פ שיש בה דקדוקי פצות קלות וחפורות והיא עזה כמות נקשה כשאול קנאתה. לפי שאין לופד אותה אלא פי שאוהב הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנא' 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך'⁷⁵.

וענין אותה לפד שאין אהבה זו אלא לשון תלמוד, ראה פה כתיב אחריו 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך' ואי זה זה תלמוד שהוא על הלב. הוי אופר 'ושננתם לבניך' זו תלמוד שצריך שנון, ללמדך שפרשה ראשונה שבק"ש אין בה פירוש פתן שכרה בעוה"ז כפ"ש בפרשה שנייה והיא אם שפוע תשפעו וגו' ונתתי פטר ארצכם, זה פתן שכר עוסקי פצות (ס"א תורה שבכתב) שאין עוסקין בתלמוד, ובפ' שנייה כתיב בה 'בכל לבבכם ובכל נפשכם' ולא כתב 'בכל מאדכם', ללמדך שכל פי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבע"פ לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש פבלה ופנבל עצמו עליה לפיכך פתן שכרה לעה"ב שנאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, אור גדול אור שנברא ביום ראשון שגנוז הקב"ה לעפלי תורה שבע"פ ביום ובלילה שבזכותן העולם עופד שנאמר⁷⁶ 'כה אפר ה' אם לא בריתי יופם ולילה חוקות שמים וארץ לא שפתי', אי זה הוא ברית שנהג ביום ובלילה זו תלמוד.

72. ישעיה ט"ז, א.

73. שופטים ה', לא.

74. שמות י"ט, יז.

75. דברים ו', ה.

76. ירמיה ל"ג, כה.

וכן הוא אומר 'כה אפר ה' אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה גם בריתי תפר את דוד עבדי וגו', ואופר⁷⁷ 'כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יופס ולילה'. ואף הקב"ה כרת ברית עם ישראל שלא תשכח תורה שבע"פ מפיהם ופפי זרעם עד סוף כל הדורות שנא'⁷⁸ 'ואני זאת בריתי אותם אפר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שפתי בפוך לא יפושו וגו' ולא כתיב עפך אלא מפוך ופפי זרעך ופפי זרע זרעך".

גם תחום "עמלה של תורה" הרחיבו בו חז"ל במקומות רבים ועל כן לא נאריך בו.

- 2 -

בתחום הידע צריך הר"מ והמורה לגמרא להיות מלא וגדוש הן בתורה שבכתב והן בתושבע"פ. וכדברי המדרש על הפסוק⁷⁹ "ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו בהר סיני..." וז"ל המדרש⁸⁰: "אפר ר' שפעון בן לקיש... ככלותו, ככלותו כתיב... עה הכלה הזו עקושטת בעשרים וארבעה עיני תכשוטין, כך תלמיד חכם צריך להיות פיקח וזרז בעשרים וארבעה ספרים". לצערי הרב, פעמים רבות אנו נתקלים בכאלה שאינם יודעים להגות פסוק כצורתו מחוסר ידיעה בעשרים וארבעה ספרים, חוסר ידיעה בתנייך פוגעת גם בהוראת תושבע"פ.

על הפסוק במשלי⁸¹ "הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך", דרשו חז"ל⁸²: "הכן בחוץ פלאכתך-זו פקרא. ועתדה בשדה לך-זו פשנה. ובנית ביתך-זו גפרא. ד"א, הכן בחוץ פלאכתך-זו פקרא ופשנה. ועתדה בשדה לך-זו גפרא. ובנית ביתך-אלו פעשים טובים".

הרי לנו ההכנה הנדרשת מן האדם ומהו בנית הבית ע"פ חז"ל והם מקרא משנה וגמרא ומעשים טובים.

דרשו חז"ל על הפסוקים⁸³: "לכה דודי נצא השדה גלינה בכפרים. נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרימונים שם אתן את דודי לך". ואלו דבריהם⁸⁴: "דרש רבא פאי דכתיב לכה דודי נצא השדה... נצא השדה - בוא

77. תהלים א, ב.

78. ישעיה נ"ט, כא.

79. שמות ל"א, יח.

80. מדרש תנחומא פרשת כי תשא סימן ט"ז.

81. כ"ד, כז.

82. הובאו ב"ילקוט שמעוני" על משלי רמז תתקס"א.

83. שיר השירים ז, יב-יג.

84. עירובין כא, ע"ב.

ואראך תלמיד חכמים שעוסקים בתורה פתוך הדחוק... נשכיפה לכרעם - אלו בני כנסיות
ובתי עדרישות, נראה אם פרוחה הגפן - אלו בעלי פקרא. פתח הספדר - אלו בעלי פשנה.
הנצו הריפונים - אלו בעלי גפרא".

מדוע דימו חז"ל את תלמידי החכמים היושבים בבתי כנסיות ובבתי המדרשות
לכרם, ואת בעלי המקרא לפריחת הגפן, ואת בעלי המשנה לפתוח הסמדר ואת
בעלי הגמרא להנצת הרימונים, כותב על כך בעל "תורה תמימה" בפירושו לשיר
השירים שם וז"ל: "שם כרם הושאל למושב תלמידי חכמים בכמה מקומות
בש"ס⁸⁵. 'העיד ר' ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה'. וכי בכרם היו יושבים,
אלא זו סנהדרין שעשויה שורות שורות ככרם. בעל מקרא-קודם שלמד משנה
וגמרא הוא עודנו בגדר פריחה בתורת ה', שעדין לא נתפתחו כלל ידיעותיו. פיתוח
הסמדר הוא שיעור פחות ומוקדם בזמן מהנצת רימונים, והומשלו למשנה וגמרא,
שהגמרא מפורשת יותר מן המשנה".

הידע הנדרש בגמרא מן הר"מ והמורה לגמרא מעבר לבקיאות הגדולה שצריכה
להיות לו, הוא צריך לדעת ללמוד פשט בהעמקה וכן ללמד את תלמידיו שידעו
להבין כל קטע בגמרא על בריו ולא הבנה בערך, ולא כאותם רמ"ם המולזלים
בלימוד פשט שזה כולל הבנת מהלך הסוגיה, קושיה ותירוץ, ראייה ודחיה, הבנת
כל מילה בגמרא ובמפרשיה. מאידך הם דוגלים בדילוג על הפשט ובהתמקדות
בדיון על עניינים שבסוגיה בין אם אלה פלפולים למיניהם, ובין אם אלה דיונים
"עלי" ללא הבנת פשט וללא הבנת המילה הכתובה. אין זה פלא שיש בקרב רבים
בעיית "הבנת הנקרא". אילו היו מדייקים בהבנת הטקסט התלמודי, שהוא
טקסט קשה המחייב דיוק מירב, היו מרגילים את התלמידים להבנת טקסטים
קלים יותר ופשוטים יותר בקל וחומר. כיון שגם בנושא זה של הבנת פשט
בגמרא, כתבו על כך גדולי תורה בכל הדורות, נסתפק כמה שכתב על כך דברים
מפורשים וברורים בעל "שו"ת חוות יאיר", בתשובה לאחד שביקש ממנו להדריכו
בסדר הלימוד הנכון שעל בנו ללמוד. בעל "חוות יאיר" האריך הרבה בתשובה.
להלן סוף התשובה וז"ל⁸⁶:

"ואם לי אתה, ובקולי תשמע, אל יבלה בך זמנו בחילוקים
ובחריפות של הבל, אשר בעוונותינו הרבים, נתפשט מה שלא
מצאנוהו כלל בדברי הקדמונים לא בגמ' ולא בתוספות עם שהיו
עוקרי הרים. וכבר קראו תגר עליהם גדולי המחברים, מהם בשל"ה
ובנו בעל ווי העמודים הובא בסי' דרך החכמה ועוד... וראוי לקרות
הוי אוי ואבוי על מבוחר הזמן שמבלין בזה לפעמים עד רובו של

85. משנה מסי' עדויות פרק ב' משנה ד.

86. שו"ת "חוות יאיר" סימן קכ"ד.

יום שהיינו יכולים ללמוד וללמד כמה דפין משי"ס ומפוסקים. רק הרגל בנך לדקדק בגפ"ת הדק היטב היטב הדק, בחסר יתור וחליף במקומו וממקום אחר, וזהו חריפות של אמת שהורגלו והרגילו בו הקדמונים בעלי השי"ס ובעלי פי השי"ס, אם לא תדעי לך בעקבי הצאן צא ורעה את גדותיך על משכנות הרועים. ומפני שכבר דיברו על זה גדולי האחרונים וגם אנכי עפר ואפר הדל באלפי כתבתי מזה בקצת מקומות לא אאריך בזה רק לדעתי יכנסו דברי באזניך ואם תקשיב בקולי עם התפלה לנותן התורה ותכמה אז גם אתה גם בנך תצליחו בדרכיכם ותשכילו כנפשיכם ונפש ד"ש הטרוד".
יאיר חיים בכרך.

דומני שדבריו המפורשים לא משאירים מקום לספק מה היא ההתמחות הנדרשת היום מן הר"מ והמורה לגמרא, היכולת להקנות לתלמידיו הבנת פשט של מהלך הסוגיה, ודלא כטוענים שיש סגנונות שונים בלימוד הגמרא ועל כן הם מדלגים על הפשט. גם הסגנונות השונים המקובלים בעולם התורה ובעולם הישיבות, משתלבים בסוגיה רק לאחר שהלומד הבין פשט הסוגיה על בוריו. והם בבחינת קומה נוספת על קומת הפשט. אבל אם הלומד לא מבין פשט בגמרא, ואין בידו פשט הסוגיה כנדרש שזה היסוד והבסיס, כיצד אפשר לבנות קומות נוספות באויר.